

У.М. Барысаў, 1 курс
Навучны кіраўнік – Л.П. Місюкавец, выкладчык
Палескі дзяржаўны ўніверсітэт

Ступень валодання маўленчым этыкетам вызначае ступень прафесійнай прыдатнасці чалавека і спрыяе набываццю аўтарытэта, спараджае давер і павагу.

Аснову маўленчага этыкету складаюць маўленчыя формулы, характар якіх залежыць ад асаблівасцяў камунікавання. Ключавым элементам камунікацыі выступае зварот як пачатак уключэння кантакту з суразмоўцам. У кожнай мове ветлівыя фразы адмысловыя, іх спецыфіка непарыўна звязана з гісторыяй і менталітэтам пэўнага народа [1, с.49].

Сучасны стан беларускага моўнага этыкету, на жаль, не адлюстроўвае поўнай карціны. З цягам часу мова згубіла пэўную эмацыянальнасць, дакладнасць. Зараз мы карыстаемся спрошчанымі клішаванымі фразамі.

Раней у беларускамоўным асяроддзі замест імя па-бацьку актыўна выкарыстоўваюцца наступныя ветлівыя звароты: *спадар* (паходзіць ад слова “гаспадар”: Вялікім Гаспадаром называлі Вітаўта Вялікага), *спадарыня* (замужняя жанчына), *спадарыч* (нежанаты хлопец; падобная семантыка ў іншых мовах амаль не сустракаецца!), *спадарычня* (незамужняя дзяўчына), *спадарства* (аўдыторыя або сямейная пара), *спадару* (клічная форма, на пісьме ўжываецца заўсёды з клічнікам).

Зараз беларусы могуць назваць *спадарыняй* і незамужнюю дзяўчыну. Формы *спадарычня* і *спадарыч* не маюць распаўсюджанага характару ў сучаснай мове, з’яўляюцца архаізмамі, аднак пры асабістым жаданні носьбітаў мовы яны могуць выкарыстоўвацца.

Падобныя формы мае большасць еўрапейскіх народаў: англ. *містэр* – *міс* – *місіс*, фр. *месье* – *мадэмузель* – *мадам*, ням. Гер – *Фройляйн* – *Фрау*, іт. *сіньёр* – *сіньярына* – *сіньёра*, ісп. *дон* – *донья*, польск. *пан* (бел. *пан* – рус. *барин*) – *панна* – *пані*, рус. *гаспадзін* – *гаспаджа*.

У афіцыйных беларуска-рускомоўных колах пераважае рускі зварот з імем па-бацьку: Пётр Васільевіч, Ганна Васільеўна. Недарэчнасць існавання падобных імёнаў па-бацьку ў беларускай падкрэсліваецца і тым, што яны супадаюць з тыповымі беларускімі прозвішчамі на *-іч* (*Гурыновіч*, *Адамовіч*, *Манюкевіч*, *Занкевіч*, *Буракевіч*).

Таксама не існавала раней у беларускай мове і формаў на “ты” (1) і “Вы” (2) пры звароце да асобы: гэтыя русізмы.

1. Аналагам звароту на “ты”, што лічыўся дурным тонам, выступала форма “*Сам*”: *Добра Самі кажашце! Куды Самі ідзяце?* Форма была больш ветлівай, чымсьці сучасны зварот на “ты”, асабліва, калі ставілася ў мн. л. у адносінах да адной асобы. На дадзены момант яна не функцыянуе і захавалася выключна ў фразах устойлівага тыпу:

– *Як Сам маешся?* (вымаўл. [мајэс’с’а], паходзіць ад фразы: як маеш сябе?, рус. Как дела? ням. Wie geits?).

– *Сам пры сабе!* (рус. Хорошо! ням. gut! – пры нармальным фізічным стане). Нішто сабе! (рус. Ничего!).

Акрамя таго, слова “сам” захавалася і ў значэнні “гаспадар, гаспадыня”: *Як Сама скажа, так і будзе. Сам загадаў.*

2. Аналагам звароту на “Вы” выступала форма “*Ваша*”: *Блага, Ваша, кажаш!* (рус. Плохо говорите!). Паходзіць яна ад фразы *Вашамоць* (рус. Ваше Величество) і з’яўляецца найбольш ветлівай, чымсьці зварот на “Сам”. Звярніце ўвагу на тое, што дзеяслоў пры гэтай форме ўжываецца ў адзіночным ліку. Рускамоўная множналікавая форма на “Вы” ў дачыненні да адной асобы вельмі моцна высмейвалася беларускай інтэлігенцыяй XIX ст.: В. Дунін-Марцінкевіч у адным са сваіх твораў нават назваў яе “выкаючым маскалізмам”. Форма на “*Ваша*” была гнуткай, мела выразную радавую дыферэнцыяцыю, напр.: *спадар Адаць прасіў Вашэць* (рус. Вас) / *Вашэцю* (рус. Вас) *патэлефанавашце сёння*. Як бачым, руская мова такога адрознення ў родзе не мае. Мажліва, гэтая шматфункцыянальнасць і дазволіла форме “*Ваша*” захавацца ў мове аж да сённяшняга часу. На жаль, ужытак яе вельмі абмежаваны вузкім колам сапраўдных знаўцаў жывой беларускай мовы. Сярод шырокага ж кола яна знаходзіцца на стадыі выжывання, паколькі ў сучасных слоўніках не адлюстравана. Аднак зрэдку яе можна пабачыць у літаратуры і адмысловым беларускамоўным друку [2, с.69].

Вельмі ветлівым зваротам да бацькоў была форма 2 ас. мн. л. + назоўнік Кл : *Як, тату, кажашце*. Самым шаноўным зваротам да бацькоў з'яўлялася форма 3 ас. мн. л.: *Тата кажучь. Мама казалі*. Форма “*Мама казала / тата казаў*” была недапушчальнай пры звароце да бацькоў, паколькі выяўляла займеннік 3 ас. адз. л. (яна, ён). Падобны зварот разглядаўся як грубства, знявага і элементарная нявыхаванасць.

На цяперашні час увайшлі ў моўныя паводзіны руска–моўныя формы “ты” і “вы”. Выбар той ці іншай формы залежыць ад сацыяльнага становішча суразмоўцаў, характару іх адносін, афіцыйнага ці неафіцыйнага становішча. Звяртацца на “ты” не прынята з незнаёмымі людзьмі; у афіцыйным становішчы; са старэйшымі па веку, чыне часам пасадзе [3, с.74].

У той час на “вы” не варта звяртацца да сяброў і сваякоў, аднакласнікаў ці калег па працы.

Такім чынам, улік фактараў, якія фарміруюць і вызначаюць маўленчы этыкет, веды і выкананне нормаў маўленчага этыкету, стварае спрыяльны клімат для ўзаемаадносін, садзейнічае эфектыўнасці, выніковасці зносін.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Гольдзін, В.Е. Мова і этыкет / В.Е. Гольдзін. – М., 1983.–с.45–52
2. Фарmanoўская, Н.І. Ужыванне рускамоўнага этыкету / Н.І. Фарmanoўская. – М., 1982
3. Фарmanoўская, Н.І. Моўны этыкет і культура зносін / Н.І. Фарmanoўская. – М., 1989